

Пенка Ковачева

А. Давидов, СТАРОБЪЛГАРСКА ЛЕКСИКОЛОГИЯ,
УНИВЕРСИТЕТСКО ИЗДАТЕЛСТВО "СВ. СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЙ",
В. ТЪРНОВО, 1996, 194 стр.

В книгата са включени лекциите от обновения и допълнен спецкурс по старобългарска лексикология, четени от проф. А. Давидов в продължение на 10 години пред студентите-българи от Великотърновския университет "Св. св. Кирил и Методий". По думите на автора "това е опит да се поставят на разглеждане едни от най-актуалните проблеми на старобългарската лексикология, много от които все още не са получили своето разрешение" (с. 5).

Трудът съдържа: предговор, пет глави и библиография.

В първата глава, озаглавена "Задачи на старобългарската лексикология" (с. 9 – 12), се констатира правилно, че "старобългарската лексикология е най-слабо разработеният дял от науката за старобългарския език в сравнение с фонетиката, морфологията и синтаксиса" (с. 9). Посочват се най-важните причини, довели до този факт: 1) отсъствието на едното становище по въпроса за паметниците, фиксиращи старобългарска лексика; 2) липсата на проучвания върху всички старобългарски паметници (и писатели); 3) недостатъчният брой на лексиколозите палеослависти и недобрата координираност между тях. Основните задачи на старобългарската лексикология, които стоят пред нашите и чуждите слависти, се свеждат до: 1) установяване на пълния лексемен инвентар на старобългарския език (нататък – стб), взет в своята съвкупност, като се изследва формирането на речниковия състав; 2) класификацията на старобългарската лексика според нейния произход и сфера на употреба, според нейната стилистична роля и диференциация, според нейната тематика, по семантични полета; 3) проучване на семасиологичните особености на старобългарския речник – многозначност, омонимия, промяна на значението; парадигматика и синтагматика; синоними и антоними; 4) изследване на фразеологичните единици в стб – произход и възникване, видове

и типове в структурно и семантично отношение, стилистични особености, 5) изработване на различни видове речници на стб: речници-индекси на отделните произведения на старобългарската литература (преводни и оригинални), пълен речник – тип тезаурус, речник на синонимите и речник на антонимите.

Втората глава – “Методологически въпроси на старобългарската лексикология” (с. 13–43) – се състои от три раздела.

В първия раздел – “Към въпроса за установяване на лексикалното богатство на старобългарския език” (с. 13–20) се изброяват източниците, от които трябва да се черпят данните за осъществяването на тази задача, а именно: класическите старобългарски паметници (нататък – КСП), съчиненията (преводни и оригинални) възникнали през старобългарската епоха, но съхранени в по-късни преписи, българските териториални говори, другите славянски езици, парадигматическите, синтагматическите и деривационните отношения между думите.

Във втория раздел – “Към въпроса за лексикосемантичните групи в старобългарския език” (с. 21–27) са анализирани групите на термините за родство и за домашни животни в КСП. Източниците за “окомплектоване” на отделните лексикосемантични групи от КСП са същите като в предходния раздел.

В третия раздел – “Използване на статистическите методи в лексиколожките изследвания” (с. 28–43) се представят резултатите от прилагането на статистическия метод върху лексиката на “Беседа против богомилите” на Презвитер Козма. Установява се, че “общите количествени закономерности, отнасящи се до съвременните литературни езици, се отнасят и към древните езици” (с. 43). Статистическият анализ на “Беседата” доказва още, че “богатството на нейния речник съставят редките думи” (с. 43).

Третата глава на книгата под заглавие “Речников състав на старобългарския език” (с. 44–110) съдържа също три раздела.

В първия раздел – “Произход на старобългарската лексика (Обща генетична характеристика)” (с. 44–71) – старобългарските думи са обособени в две групи – изконни (домашни) и чужди (заети). Под изконни авторът разбира “всички онези думи, които са възникнали в стб или са наследени от праславянски независимо от това, че етимологически техните корени могат да бъдат заети от други (неславянски) езици” (с. 44). Изконните думи от своя страна са два вида – общославянски (праславянски) и собствени старобългарски.

В общославянските (праславянските) думи са разграничени два пласта – наследени от индоевропейския език и образувани в епохата на общославянското езиково единство. Общославянската лексика е класи-

фицирана в 13 тематични групи. При определяне на тематичните групи обаче са допуснати някои неточности и повторения. Така напр. глаголите и прилагателните имена участвуват заедно със съществителните имена в общи тематични групи, а същевременно са обособени и в напълно самостоятелни групи със семантични подгрупи (с. 60–61). От тематичната група “Лексика, свързана с храненето” необосновано са изключени названията на ястия и храни, а малко по-нататък, на същата страница (59); са поставени в тематичната група за “Предмети от бита, оръдия на производството, храни, вещества”.

При установяване на собствено старобългарските думи според проф. А. Давидов трябва да се имат предвид няколко критерия, най-важният от които е наличието на дадената дума в КСП. С по-малко доказателствена сила е наличието на думата в произведенията на старобългарските писатели, в староруските писмени паметници, в етимологическите речници на славянските езици и в познатите два праславянски речника.

Заетите думи в стб са предимно от гръцки и латински произход (с. 68–71).

Във втория раздел със заглавие “Лексиката на старобългарските съчинения, запазена в по-късни преписи” (с. 71–95) е проучен речниковият състав на три старобългарски произведения – “Шестоднев” на Йоан Екзарх, “Беседа против богомилите” на Презвитер Козма и Симеонов сборник по Светославов препис от 1073 год. Проучването следва един и същ план – дават се количествените показатели на отделните части на речта; констатира се присъствието или отсъствието на лексемите в известните речници на Миклошич, Срезневски, Садник-Айцетмюлер, в Пражкия речник и в старобългарски съчинения, запазени в по-късни преписи; характеризират се словообразователните типове и синонимните отношения.

Третият раздел е посветен на “Старобългарската лексика в народните говори” (с. 95–109). Ако съдим по съдържанието на книгата, тук влизат два проблема: 1) “Думи, запазени в диалектите, но липсващи в книжовния български език”, и 2) “Думи, известни на старобългарските съчинения (преводни и оригинални), но запазени в по-късни преписи” (с. 104). В изложението обаче вторият проблем не е оформен като подзаглавие, аналогично на първия проблем, а представлява втора точка от класификацията на старобългарските думи според техния произход (с. 104).

Четвърта глава – “Въпроси на старобългарската синонимия” (с. 110–130) – се занимава с: а) текстологичните дублети и синоними и б) синонимите при определени и неопределени глаголи.

Пета глава – “Старобългарска лексикография” (с. 131–166)

предлага изключително ценна информация за най-важните речници, съдържащи старобългарската лексика – едноезични, двуезични, честотни, обработени и речници-индекси (общо 31 заглавия).

В “Библиографията” (с. 167–194) “са включени повечето заглавия, които са използвани при разработката на отделните въпроси... и някои трудове, които имат пряко или косвено отношение към тях с оглед студентите да получат сравнително по-пълна библиографска осведоменост” (с. 167). На практика се е получило така, че автори, чиито имена се сочат в изложението сред имената на добре познатите специалисти, не са представени в “Библиографията” с нито една своя публикация и обратното – автори, които в “Библиографията” са представени с относително голям брой публикации, не се споменават в изложението. В “Библиографията” са пропуснати (вероятно неволно) и някои твърде важни заглавия, имащи директно отношение към проф. Ив. Леков – “Единство и многообразие на славянските езици в техния основен речников фонд” и “Словообразователни склонности на славянските езици”.

Рецензираната книга на проф. А. Давидов без съмнение ще бъде много полезна не само за студентите българисти и слависти, но и за всички, които проявяват интерес към проблемите на старобългарската лексикология. Бих препоръчал при нейното евентуално преиздаване трета глава – “Речников състав на старобългарския език” – да бъде попълнена с още един раздел, озаглавен “Лексиката на класическите старобългарски паметници”. Така ще се получи значително по-цялостна представа за лексикалното богатство на старобългарския език.